

ABD'İN ORTADOĞU'DAKİ EKONOMİK VE ASKERİ GÜVENLİKLEŞTİRMELERİ: 1945-1980 ARASI DÖNEM*

Öğr. Gör. Dr. Muhsin BARAN*

ÖZET

I. Dünya Savaşından sonra çeşitli anlaşmalarla şekillendirilen Ortadoğu'ya yönelik ABD politikaları büyük ölçüde Amerikan petrol şirketlerinin çıkarlarına odaklanmıştır. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan dünya düzeni ABD'yi bölgeye sadece ekonomik çıkarlar değil güvenlik kayguları bağlamında da müdahil etmiştir. Bu yüzden, II. Dünya Savaşı ABD'nin Ortadoğu bölgesine tam anlamıyla müdahil olması bağlamında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu çalışma, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'ya yönelik dış politikasını Güvenlikleştirme Teorisi çerçevesinde analiz etmeye çalışmaktadır. Güvenlikleştirmeler asıl olarak Konuşma Ediminin bir sonucu olduklarından dolayı dönemin ABD yöneticilerinin ve başkanlarının konuşmalarını ve doktrinlerini incelemek bağlamından söylem analizi temel metodoloji olarak kullanılmıştır. Söz konusu konuşma ve doktrinlerden ortaya çıkan gerçek ABD yönetimlerinin bölgeye yönelik tüm Batı karşıtı müdahaleleri güvenleştirmiş olmalarıdır. Amerikan ekonomik çıkarları, Batı ideolojisi ve İsrail'in güvenliği referans nesnelere olarak değerlendirilmesine karşın petrolün batılı ülkelere akışını engelleme potansiyeline sahip her türlü engel varoluşsal tehdit olarak etiketlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenleleştirme Teorisi, Varoluşsal Tehdit, Referans Nesnesi, ABD Dış Politikası, Ortadoğu*

JEL Kodları: *F52, H56, P16*

THE U.S ECONOMIC AND MILITARY SECURITIZATIONS IN THE MIDDLE EAST: THE PERIOD BETWEEN 1945 AND 1980

ABSTRACT

After the Great War, the US policies towards the Middle East, which was shaped through various treaties, particularly focused on economic interests through American oil companies. However, the world order formed after the World War II engaged the USA in the region not only for economic concerns, but also for security reasons. Thus, the World War II can be considered to be a turning point for American full-scale intervention in the Middle East. This study seeks to analyse the US policies

* Bu makale 27-28 Haziran 2018 tarihlerinde Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesinde gerçekleştirilen International Conference on Empirical Economics and Social Sciences adlı konferansta sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Yabancı Diller Meslek Yüksekokulu, 10470 Bandırma-Balıkesir/Türkiye e-mail: mbaran@bandirma.edu.tr

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 28 Eylül / September 2018

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 31 Ocak / January 2019

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 1 Mart / March 2019

58

Arastırma Makalesi/Research Article

towards the region during the Cold War era in the theoretical framework of Securitization theory. As securitizations are basically results of speech acts, the discourse analysis is the basic methodology to examine the speeches and doctrines of the then-US presidents and administrators. From these speeches and doctrines, it can be argued that the US administrations securitized all anti-western interventions in the region. While American economic interests, the western ideology and the security of the state of Israel were considered as referent objects, the potential challenges that could affect the oil supply from the region to the western world were labelled as existential threats.

Keywords: Securitization Theory, Existential Threat, Referent Objects, The U.S Foreign Policy, The Middle East

JEL Codes: F52, H56, P16

1. GİRİŞ

Dünya ekonomisinin işleyişini pazarlar ve ulus devletlerin politikaları belirler. Devletlerin siyasi amaçları ile aralarındaki rekabet ve işbirliği, ekonomik unsurların işlediği siyasi ilişkilerin çerçevesini oluşturur. Devletler bireylerin ve şirketlerin uyması gereken kuralları belirlerken, ekonomik ve teknolojik unsurlar ise devletlerin politikalarını, çıkarlarını ve aralarındaki siyasi ilişkileri şekillendirir (Gilpin, 2001:21). Ekonomik güvenlik devletin güvenliğini belirleyen bir unsur olmakla birlikte, bu kavramın devlet dışı sosyal birimlerin (kurumlar, şirketler, bireyler, v.b) güvenliğiyle de ilgili olduğuna dair değerlendirmeler mevcuttur (Mesjasz, 2008:130). Bununla birlikte, Buzan'ın güvenlik kategorizasyonundaki tüm sektörlerde devletin belirgin bir referans nesnesi olmasından yola çıkılarak ekonomik sektörde de devlete bu anlamın yüklenmesi, devlet ile ilgili güvenlik argümanlarını ön plana çıkarmıştır. Bu bakımdan ekonomik güvenlik ile askeri güvenlik arasında güçlü bir bağlantıdan söz edilebilir (Buzan, Waever, Wilde 1998:101-102).

Diğer yandan, ekonomik güvenlik devleti aşan bir biçimde sistemik düzeyde de ele alınabilecek bir kavramdır. Küresel bir gücün benimsediği ve kurallarını diğer birimlere benimsetip yaymaya çalıştığı bir ekonomik sistem/düzen de ekonomik güvenlik bağlamında bir referans nesnesi olabilir. Bu bağlamda Batı orijinli liberal uluslararası ekonomik düzen, varoluşsal tehdidin yöneldiği bir birim olarak değerlendirilebilir (Buzan vd., 1998 :102). Dolayısıyla, devletler tarafından bu durumu önlemeye yönelik tedbirler alınabilir.

Ekonomik güvenlik bağlamında değerlendirilebilecek diğer bir unsur dış kaynaklara erişim sorunudur. Devletler nüfuslarını besleyecek ve endüstriyel faaliyetlerini sürdürebilecek öz kaynaklara sahip olmadıkça (ki bu çok nadir görülen bir durumdur), dış kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyacı temin etmeye yönelik girişimler engellendiği takdirde ulusal ekonomi güvenikleştirilebilir. Dolayısıyla, ekonomik sektöründeki bir konu diğer sektörlerde de çeşitli güvenlik anlamlarına sahip olabilir (Buzan vd., 1998:116).

Genel olarak ekonomik güvenliğin gündemini arz güvenliğine ilişkin kaygılar (özellikle petrol) ve uluslararası ekonomide meydana gelebilecek bir kriz gibi konular oluşturmaktadır (Buzan vd., 1998:116). Bu unsurlar konu olarak ekonomi ile ilgili olsalar da ulusal güvenliğe de tehdit olarak sunulabilirler. Bu bakımdan, bir birim için ekonomik bir sorun olarak algılanan bir konu hem ekonomik hem de askeri güvenlik sektörünün ya da başka sektörlerin içine dahil edilebilir. Bununla birlikte, tehdidin niteliği birimlere göre de değişiklik gösterebilir.

Askeri güvenliğin tehdit mantığı, güvenikleştirici aktörleri ve referans nesnelere diğer sektörlerle göre daha açıktır. Uluslararası sistemde herhangi iki birim arasındaki etkileşimden doğan tehdit ve kırılganlık, bu birimlerin askeri kapasiteleri ve aralarındaki dostluk-düşmanlık derecelerine bağlıdır. Askeri kapasite, coğrafya, tarihsel arka plan, siyasi faktörler ve ideolojik bölünmeler bu sektördeki tehditlerin niteliğini belirler. Bununla birlikte, ideolojik uyumsuzluk da güvenikleştirmeyi etkiler (Buzan vd., 1998: 58-60).

Ortadoğu coğrafyasının sahip olduğu hidrokarbon kaynaklar, stratejik su yolları ve jeopolitik ve jeostratejik konumu Batı'nın tarihsel olarak bu bölgeyle ilgili kılmıştır. Günümüzde de devam eden bu angajmanın nedeni, Batı perspektifiyle değerlendirildiğinde, büyük ölçüde ekonomik ve askeri güvenlik kaygılarından ileri geldiği söylenebilir.

19. yy ve 20 yy'ın başlarında başat güç olan Britanya'nın ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya siyasi sahnesine bir süper güç olarak giren ABD'nin bu bölgedeki angajmanları ve politikaları Buzan'ın güvenlik kategorizasyonunda yer alan ekonomik ve askeri güvenlik sektöründeki kaygılar ve tehditler bağlamında ele alınabilir. Söz konusu devletlerin tarihsel olarak bölgeye yönelik bu iki sektördeki kaygılar temelinde geliştirdiği politikalar çoğu kez iç içe geçmiş ya da her iki sektörü kapsayacak şekilde çok işlevli olmuştur.

2. ABD'NİN EKONOMİK VE ASKERİ GÜVENLİK ENDEKSLİ ORTADOĞU POLİTİKASI

ABD'nin Ortadoğu'ya ekonomik anlamda angaje olması ilk olarak I. Dünya savaşı sonrasında ABD petrol şirketlerinin bölgede petrol imtiyazlarına sahip olma çabaları bağlamında ortaya çıkmıştır. Büyük oranda İngiliz petrol şirketlerinin denetiminde olan Ortadoğu petrolerinden pay almaya yönelik bu çabalar 1920'lerin başlarında yoğunlaşmaya başlamış ve bu çabaların Irak petrolerinden imtiyaz elde etme bakımından somut sonuçları olmuştur. Bu bağlamda, ABD petrol şirketlerinin oluşturduğu Yakındoğu Kalkınma Şirketi'nin (Near East Deveopment Company) oluşturduğu konsorsiyum 1928 yılında imzalanan Kırmızı Çizgi Anlaşmasıyla (Red Line Agreement) Irak topraklarında petrol imtiyazlarına sahip İngiliz şirketi Türk Petrol Şirketinin (Turkish Petroleum Company) % 23,75'lik hissesine sahip olmuştur. (Ayhan, 2009:129-130).

ABD petrol şirketlerinin 1920'lerin başında Ortadoğu'da petrol imtiyazı elde etmeye yönelik çabaları II. Dünya Savaşı süreci ve sonrasında da devam etmiştir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan ve İran petrol imtiyazlarından pay alma bu dönemlerde gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan'daki petrol imtiyazlarını elde etmeye yönelik ABD şirketlerinin yoğun çabaları 1940'ların başında başlamıştır.

Suudi yetkililerle yapılan anlaşmalar çerçevesinde ABD şirketlerinin bu ülkedeki petrol imtiyazlarına sahip olmaları karşılığında Suudi Arabistan'a ABD koruması sağlanmıştır. Ülkedeki petrolün işletilmesi ve pazarlara iletilmesi amacıyla kurulan Aramco şirketinin bünyesinde yer alan ABD petrol şirketlerinden Texaco, Socal ve New Jersey şirketleri ayrı ayrı %30'luk, Mobil şirketi ise geriye kalan % 10'luk imtiyaza sahip olmuştur. (Ayhan, 2009: 155). Bu imtiyaz anlaşması daha sonra 1951 yılında Suudi Arabistan ile yapılan yeni bir anlaşmayla %50/%50 ilkesi temelinde revize edilmiştir. (Arı, 2007:172). Benzer şekilde, ağırlıklı olarak İngiliz şirketlerinin elinde bulunan İran petrol imtiyazlarından pay almaya yönelik ABD çabaları II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmıştır. İngiliz şirketlerine ve İran yönetimine yapılan baskılar sonucu 1954 yılında İran petrolünün işletilmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılması amacıyla çok uluslu bir konsorsiyum kurulmuş ve bu konsorsiyumda Amerikan şirketleri % 40'lık bir hisseye sahip olmuştur (Ayhan, 2009:168-169).

Bununla birlikte, ABD'nin II. Dünya Savaşından sonraki süreçte başat bir güç olarak bölgedeki çıkarları söz konusu petrol şirketleri üzerinde elde ettiği petrol imtiyazlarının ötesine geçmiştir. Soğuk Savaşın ilk yıllarında ekonomik çıkarlar bağlamında bölgeye daha önceki dönemlerde olduğundan daha fazla angaje olan ABD, Soğuk Savaş sürecindeki iki kutuplu sistem politikalarının bu bölgeye yansımalarının sonucu bölge siyasetinin şekillendirilmesinde SSCB ile bir rekabet içine girmiştir. SSCB ile girdiği ideolojik rekabet bağlamında bölgede güvenliği önceleyen politikalara yönelen ABD, blok siyaseti politikalarında galip gelmeyi, kapitalist dünya düzeninin sürdürülebilirliğinde stratejik bir işlev gören Ortadoğu petrolünün Batı pazarlarına arz güvenliğini sağlamayı ve İsrail'in güvenliğini Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikasının temel parametreleri olarak belirlenmiştir.

Söz konusu dönemde SSCB'nin ideolojik olarak Ortadoğu dahil dünyanın belli alanlarında yayılması ABD ve Batılı müttefikleri tarafından ciddi bir güvenlik sorunu olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, SSCB'nin ideolojik olarak yayılmasının engellenmesi amacıyla oluşturulan *Çevreleme Politikasının* uygulanması, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin bu hedef bağlamında stratejik bir konumda bulunan Ortadoğu bölgesine daha fazla müdahil olmasını sağlamıştır. Amerikalı diplomat George Kennan'ın mimarı olduğu *Çevreleme Politikasına* göre, ABD güç kullanmaya gerek kalmadan Sovyet genişlemesini engellemeliydi (Matlock, 2007: 235).

ABD, bu politikanın bir sonucu olarak ortaya çıkan blok siyaseti bağlamında bölgedeki Sovyet ideolojik yayılmacılığını ve etkisini askeri güvenlik sektöründe güvenlikleştirmiştir. Genel anlamda Sovyet ideolojik yayılmacılığı ile birlikte bölgedeki Sovyet tehdidinin ABD'nin ulusal güvenliğine varoluşsal bir tehdit olduğu, Soğuk Savaş döneminde deklare edilen tüm Amerikan doktrinlerinde ABD'li siyasi elitler tarafından en üst düzeyde dile getirilmiştir. Söylemlerde vurgulanan başka bir konu, bu tehdidin aynı zamanda Ortadoğu bölgesindeki ülkeler ve Batı değerlerine de varoluşsal bir tehdit oluşturduğudur.

ABD başkanlarından Truman kendi adıyla anılan doktrinini açıklarken yaptığı konuşmada, Komünizm tehdidine karşı neden Yunanistan ve Türkiye'ye yardım edilmesi gerektiğini gerekçelendirirken söz konusu tehdidin bölgedeki potansiyel yansımalarını şu şekilde ifade etmiştir (The Truman Doctrine, 1947):

Yunan devletinin varlığı bugün komünistler tarafından desteklenen birkaç bin terörist tarafından tehdit edilmektedir... Türkiye'nin yardımımıza ihtiyacı var ... Türkiye'nin ulusal entegrasyonu Ortadoğu'daki düzenin korunması için gereklidir... Eğer Yunanistan küçük bir grubun kontrolüne geçerse, bu gelişmenin Türkiye'nin üzerindeki etkisi hızlı ve etkili olacaktır. Kargaşa ve düzensizlik tüm Ortadoğu'ya hızlı bir şekilde yayılabilir.

Soğuk Savaş döneminde başkanlık görevinde bulunan bir diğer figür olan Eisenhower, Ortadoğu ile ilgili söylemlerinde bölgedeki Sovyet yayılmacılığının ABD açısından öncelikli ilgilenilmesi gereken bir sorun olduğunu ve hem bölge ülkeleri hem de ABD açısından varoluşsal bir tehdit olan Komünizme karşı ABD'nin bölge ülkelerine askeri yardım dahil tüm seçenekleri kullanmaya hazır olduğunu deklare etmiştir. Eisenhower kendi adıyla anılan doktrininde, Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik tarihsel emellerine değinerek SSCB'nin bölgeyi ideolojik araçlarla kontrol etmeye çalıştığını vurgulamış ve ABD'nin söz konusu yayılmacılığa karşı alması gereken tüm önlemleri şu şekilde ifade etmiştir (President Eisenhower Speech, 1957):

Rusya'yı yönetenler eskiden beri Ortadoğu'ya hükmetmek istemişlerdir. Bu amaç Çarlık döneminde de geçerliydi, şimdi de geçerli... Rusya'nın Ortadoğu'ya ilgisi sadece güç politikasından kaynaklanmaktadır. Dünyayı Komünistleştirme amacı düşünüldüğünde, Ortadoğu'ya hükmetme amacını anlamak kolaydır... ABD başkanı ve kongresinin ortak bir kararla Ortadoğu bölgesinde yardım talep eden uluslara yardım etme kararlılığını göstermesi gerekir... Alınacak karar aşağıdaki eylemleri olanaklı kılacaktır: Bu karar ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki devletlere ulusal bağımsızlıklarını korumalarını sağlayacak ekonomik yardımlar yapmasına olanak verecektir; Bu karar askeri yardım talep eden bölge ülkelerine ABD'nin askeri yardım ve bu ülkelerle işbirliği yapmasını sağlayacaktır; Bu kararlar, toprak bütünlüklerine ve siyasi bağımsızlıklarına uluslararası komünizmin kontrolü altında olan ülkelere gelebilecek tehditlere karşı söz konusu ülkeleri korumak amacıyla bu ülkelere askeri güç konuşlandırılabilir.

Askeri güvenlik sektörüne dahil edilebilecek yukarıdaki ABD başkanlarının söylemlerinin yanı sıra, Ortadoğu'daki Sovyet etkisini ve yayılmacılığını hem askeri hem de ekonomik bağlamda güvenlikleştiren ABD'li siyasi elitlerin söylemlerine de rastlamak mümkündür. Bu bağlamda ABD'de 1977-1981 yılları arasında başkanlık yapmış olan Carter'ın ve diğer bazı Amerikalı elitlerin söylemleri belli konuları her iki sektörü de güvenlikleştirmeye yöneliktir. Dolayısıyla, bu dönemde ekonomik ve askeri güvenlikleştirmeler iç içe geçmiştir. SSCB'nin bölgedeki yayılcı politikalarının ABD'nin güvenliği ile birlikte petrolün bölgeden dünya pazarlarına arzını da tehdit ettiğini ifade eden Carter,

ABD'nin bu tehditle başa çıkmak için askeri tedbirler dahil olmak üzere tüm seçenekleri kullanmaktan çekinmeyeceğini deklare etmiştir. Carter 23 Ocak 1980 tarihli konuşmasında alımlayıcı kitleyi (halk, kongre ve batı bloğunda yer alan diğer ülkeler) Sovyet tehdidinin bölgedeki boyutunun ciddiyeti, bu durumun ABD güvenliği ve ekonominin üzerindeki olumsuz etkileri ve bu tehdide karşı alınması gereken tehditler konusunda aşağıdaki retorikle ikna etmeye çalışmıştır (The State of Union Address, 1980):

Bugün Sovyet askeri tehdidine maruz kalan Afganistan çok büyük bir stratejik öneme sahiptir. Dünyadaki tüm ihraç edilebilir petrolün 2/3'ü bu bölgede bulunmaktadır. Afganistan'ı kontrol altına alma çabaları SSCB'yi Hint okyanusunun 300 mil kadar yakınına ve dünya petrol ihtiyacının önemli bir kısmının taşındığı Hürmüz boğazının kıyısına getirmiştir. SSCB şuanda bu bölgede stratejik bir konum elde etmeye çabılıyor ve bu durum Ortadoğu petrolünün serbest dolaşımı için çok büyük bir tehdit oluşturmaktadır... Basra Körfezi ve Güneybatı Asya'ya yönelik bu tehditle mücadele etmek için kolektif bir çaba göstermeliyiz. Ortadoğu petrolüne bağımlı tüm devletler ile küresel barış ve istikrara önem veren tüm ülkeler bu çabaya destek vermelidir. Bu durum aynı zamanda tehdide maruz kalabilecek ülkelerle istişare ve işbirliği gerektirmektedir...Böylesine bir tehditle başa çıkmak için ulusal irade, diplomatik ve siyasi erdem ile ekonomik fedakarlıklar ve elbette ki askeri kapasite gerekmektedir. Kritik öneme sahip bu bölgenin güvenliğini sağlamak için elimizden gelenin en iyisini yapmamız gerekir. Nerede durduğumuzu açıkça ortaya koyalım: Basra Körfezi bölgesini denetim altına almaya çalışan dış bir müdahaleyi ABD'nin hayati çıkarlarına karşı bir tehdit olarak değerlendireceğiz ve bunu engellemek için asker güç dahil tüm araçları kullanacağız.

Genel olarak Ortadoğu bölgesinde, özellikle de Basra Körfezindeki Sovyet denetim çabalarını ABD açısından hem askeri hem de ekonomik güvenlik konusu olarak değerlendiren ABD Başkanı Carter'ın bu konuşmasından birkaç gün sonra, dönemin Savunma Bakanı Harold Brown tarafından bakanlık bütçesi için kongreye sunulan bir belgede Ortadoğu'daki Sovyet tehdidi bir ekonomik güvenlik konusu olarak aşağıdaki gibi etiketlenmiştir (Brown, 1981).

Zaman içinde ve yaşam standartlarımızda bir fedakarlıkla ithal ettiğimiz bir çok şeyi satın almayı ya da satın aldıklarımızın yerine başka ürünler ikame edebiliriz. Ama mal ve hizmetlerdeki bu akışta meydana gelebilecek önemli bir kesinti ABD ekonomisi üzerinde kısa vadede ciddi etkileri görülebilir. Bu ürün petrol olursa söz konusu olumsuz etki çok belirgindir. Dış dünyadan gelen petrol akışında meydana gelebilecek büyük bir aksaklık ABD'nin önemli bir askeri operasyonu ya da savaşı kaybetmesi oranında bir etki bırakır. Böyle bir aksama bazı müttefiklerimiz için ölümcül olabilir. Bu şartlar altında dış kaynaklı(Ortadoğu, Kuzey ve Batı Afrika, Kuzey Denizi, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya) petrole erişim ABD'nin güvenliği için kritik bir önemdedir.

Amerikan siyasi elitlerinin Soğuk Savaş dönemindeki diskurslarında yukarıda belirtilen askeri ve ekonomik güvenikleştirmelere ilaveten, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politika amaçlarından birisi

olan İsrail'in güvenliği konusunun da zaman zaman bir askeri güvenlik konusu olarak ele alınıp Amerika'nın güvenliği ile eşitlendiği görülmektedir. ABD'nin bölgede İsrail'in güvenliğini sağlamayı bölgeye yönelik dış politika gündeminin en öncelikli konularından birisi yapması karşılığında, İsrail'in ABD açısından bölgede Batı değerlerini temsil etme ve stratejik konumunu gerektiğinde ABD'nin hizmetine sunma gibi bir işlevi vardı. Ayrıca, İsrail devletini desteklemenin ABD'deki Yahudi lobilerinin etkinliği düşünüldüğünde ABD'li siyasi elitlere iç politikada sağlayabileceği avantajlar iki ülke arasında asimetrik bir karşılıklı bağımlılık oluşturmuş ve bu ilişki biçimi II. Dünya Savaşından itibaren süregelen bir durum olmuştur.

Amerika'nın İsrail'i bağımsızlık ilanı sonrası ilk tanıyan devlet olarak kuruluşunda rol oynayarak İsrail'i silah teknolojisi bakımından desteklemesi ve Arap devletleri ile İsrail arasında arabuluculuk yaparak bölgede İsrail'in varlığına hukuki meşruiyet kazandırma çabaları, Soğuk Savaş dönemindeki tüm ABD başkanlarının en fazla önem verdiği konular olmuştur. Bu bağlamda bazı ABD başkanları, İsrail'in varlığına yönelik tehditlerin ABD'nin de güvenliği ile de yakından ilişkili olduğunu ve ABD'nin İsrail'i ne pahasına olursa olsun bölgede İsrail'i destekleyeceğini şu şekilde ifade etmişlerdir (Jewish Virtual Library, 2018).

Açıkça ifade edelim ki İsrail'deki Sadık dostlarımızı hiçbir zaman sırtımızı dönmeyeceğiz. (John Kennedy)

ABD, İsrail gibi dost ülkelerin halklarının güvenliğini sağlama çabalarını desteklemek için bu ülkelere askeri ekipman vermeye hazırdır. (Richard Nixon)

İsrail'in arkasında durmaya devam edeceğiz. İsrail'in varlığını ve güvenliğini korumayı taahhüt ediyoruz. (Gerald Ford)

İsrail ile özel bir ilişkimiz var. Ortadoğu'daki birinci önceliğimiz İsrail'in var olma, hayatta kalma ve sonsuza kadar varlığını sürdürme hakkını korumaktır. Bu, İsrail ile aramızdaki özel ilişki... İsrail'in bir ulus olarak korunması, İsrail'in güvenliğinin ve İsrail halkının haklarının garanti altına alınmasıyla ilgili taahhüdümüz var... En kesin ifade ile şunu vurgulamak isterim ki İsrail'e olan yardımımız özgecil bir davranış ve aynı zamanda İsrail ile yakın ilişkimiz ABD'nin ahlaki ve stratejik çıkarlarından kaynaklanmaktadır. Karşılıklı ilişkilerimiz, çıkarlarımız ve taahhütlerimiz var... Kriz dönemlerinde İsrail'e güvenebileceğimizi biliyoruz. Ve İsrail halkı da bu dönemlerde ABD'ye güvenebileceğini biliyor. Camp David Anlaşması müzakerelerinde Filistinlilerin meşru hakları için çalışırken İsrail'in güvenliğine zarar veren hiçbir şeyi kabul etmeyeceğimizi söyledim. Bu, İsrail'in güvenliği ve refahı konularında verdiğimiz taahhütler ve İsrail'in güvenliğinin ABD'nin güvenliği ile yakından ilintili olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Jimmy Carter).

Bununla birlikte, ABD'nin İsrail'in güvenliğine bu denli angaje olmasının diğer bir nedeni SSCB'nin İsrail'i ABD'den hemen sonra tanıyan bir devlet olarak bu ülkeye ideolojik olarak nüfuz etmesini önlemeye yönelik bir çaba olarak da ele alınabilir. İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi sürecinin

hemen öncesinde SSCB'nin geleneksel Ortadoğu politikasının dışına çıkarak Yahudi unsurlarla kurduğu yakın ilişkisinin bir sonucu olarak İsrail'in bağımsızlığını desteklemesi, Ortadoğu'ya yönelik ideolojik ve jeopolitik politikaları bağlamında Batı blokunun bu bölgedeki etkisini ortadan kaldırmayı amaçlayan politik bir hedefle de yakından ilintili olduğu söylenebilir.

Filistin'e olan Yahudi göçüne ve bağımsız İsrail devletine bölgedeki Arap devletleriyle kurduğu ideolojik yakınlık ve müttefiklik ilişkisinden dolayı karşı olan SSCB, bu tutumunu Mayıs 1947'de değiştirmiştir. Dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Yardımcısı Andrei Gromyko Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı konuşmada Yahudilerin faşist saldırılar sonucu büyük acılar yaşadığını ve ciddi kayıplar verdiğini ve bu tür saldırıların tekrar yaşanmaması için bir devlet kurmaya ihtiyaçları olduğunu söylemiştir. (Rucker, 2011:17). SSCB'nin bu söyleme paralel olarak Taksim Planını desteklemesinin nedenlerinden birisi savaş sonrası dönemde Londra ve Washington arasında çıkar çatışmasında yararlanma isteğiydi. (Rucker, 2011:20). Dost bir Yahudi devleti Akdeniz'de bir Sovyet periferisi olabilirdi. (Rucker, 2011:35). Bu bağlamda, Stalin'in Filistin'deki Yahudi toplumuyla yukarıdaki hedefler bağlamında geliştirdiği ilişkinin bir diğer somut örneği Filistin'deki Yahudi örgütlere silah yardımı yapmasıydı. SSCB'nin Almanlardan ele geçirip Çekoslovakya üzerinden İsrail'e gönderdiği silahlar sadece Araplara karşı değil Britanya'ya karşı da kullanılmıştır. Böylelikle Britanya'nın bölgeden çıkması amaçlanmıştır. (Yegorov, 2017:).

Özetle; ABD'nin bölgedeki çıkarları ile Sovyet tehdidinin şekillendirdiği Amerikan dış politikası elit söylemleri bağlamında ağırlıklı olarak güvenlik odaklı olmuştur. Bu politikalar bağlamında ABD'nin bölgeye müdahil olması blok siyasetiyle SSCB'nin bölgedeki etkisini azaltma, bölgedeki petrol çıkarlarını koruma ve genişletme, enerji arzını güvenli kılma ve İsrail'in güvenliğini sağlama hedefli olmuştur. Bu hedeflere odaklı bölgeye yönelik Amerikan angajmanları, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin dış politika gündeminin en üst sıralarında yer almıştır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, ABD'li elitlerin Ortadoğu bölgesine yönelik Soğuk Savaş sonrasında söylem yoluyla geliştirdikleri güvenlikleştirmeler genel anlamda askeri ve ekonomik anlamda olmak üzere ideolojik rekabette üstün gelmek, kapitalist ekonomik düzene sürdürülebilir kılma ve İsrail'in güvenliğini sağlama çerçevesinde olmuştur. Söz konusu güvenlikleştirmeler bölgeye yönelik ABD politikalarında önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların somut bir örneği, bölgede Komünist ideolojinin yayılmasının önüne geçmek amacıyla 1950'li yılların başında İran'da yükselişe geçen sol tandanslı Tudeh partisinin yükselişinin önüne geçmek amacıyla CIA üzerinden gizli darbe girişimi gerçekleştirmesidir. Bu bağlamda bir diğer ABD girişimi örneği Bağdat Paketi'nin oluşturma çabalarıdır.

Ortadoğu'da Batı ile iyi ilişkiler içinde olan ülkelerin SSCB tehdidine karşı bir savunma paketi içinde yer almaları motivasyonuna dayanan Bağdat Paketi'nin kurulması esas olarak ABD öncülüğünde geliştirilen bir projedir. ABD, pakta üye olan ülkelerle çeşitli sorunlar yaşayan başta İsrail olmak üzere

bölgedeki diğer müttefiklerini küstürmemek ve SSCB'yi Ortadoğu bölgesinde daha aktif bir politika izlemek konusunda tahrik etmemek amacıyla bu birliğe üye olmamışsa da, gözlemci üye statüsüyle paktın içinde bir biçimde yer almıştır (Oran, 2001:564).

Truman doktrini ile başlayan Bağdat Paktı ve Eisenhower doktrini ile desteklenen ABD'nin Ortadoğu bölgesinde Sovyet yayılmacılığını önleme çabaları, ABD'nin bu bölgede blok siyaseti bağlamında geliştirdiği politikaların bir sonucudur. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin bölgede etkisini giderek kaybetmesiyle oluşan boşluğu doldurmaya çalışan ABD, bölgede etki alanları oluşturma bağlamında en büyük rakibi olarak gördüğü SSCB'nin ideolojik etki alanlarını genişletmemesi için bölge ülkelerine mali ve askeri yardımlarda bulunarak, bu ülkeleri Batı bloğuna dahil olmaları yönünde teşvik etmiş ve bu bölgede uluslararası komünist saldırılara karşı askeri seçenekleri kullanmaktan çekinmeyeceğini deklare etmiştir.

ABD ekonomik güvenlikleştirmelerin bir sonucu olarak, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu bölgesinin güvenliğini sağlamak, bu bölgedeki petrol çıkarılarını korumak ve petrolün bu bölgeden Batı'ya güvenli bir biçimde ulaştırılmasını sağlamak amacıyla körfez bölgesine doğrudan ya da müttefikleri üzerinden farklı biçimlerde angaje olmuş ve değişen konjonktüre bağlı olarak enerji ve güvenlik odaklı politikalarını revize ederek sürdürmüştür. Söz konusu politikaların sürdürülmesi bağlamında bölge bir bütün olarak ele alınmış ve sistemin bütününe zarar verebilecek potansiyele sahip yeni gelişmelere hızlı müdahaleler yapılmıştır.

Son olarak, ABD'nin gerek Arap-İsrail savaşlarında gerek Arap ülkeleri ile İsrail arasında yapılan barış anlaşmalarında arabuluculuk rolünü üstlenmesi ABD'nin bölgedeki ekonomik ve güvenlik odaklı çıkarılarını koruma amacıyla ilgili olduğu kadar, ABD'nin temel dış politika amaçlarından olan İsrail'in güvenliği ile de ilgilidir. Tüm tarihsel Arap-İsrail uyuşmazlıklarda İsrail'e yakın duran ABD, aynı zamanda Arap-İsrail barışını teşvik etmiş ve İsrail'in Arap devletleriyle diplomatik ilişkiler kurarak bu ülkeye yönelen tehditleri minimize etmeye çalışmıştır. ABD'nin bu yöndeki ciddi girişimleri Camp David ile başlamış daha sonrada Oslo görüşmeleri ile devam etmiştir. İsrail'in güvenliğini sağlamaya yönelik bu yöndeki girişimlerin önümüzdeki süreçte de devam etmesi olasıdır.

KAYNAKÇA

- Arı T. (2007) "Irak, İran, ABD ve Petrol", 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ayhan V. (2009) "Ortadoğu ve Petrol", 2. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Brown H.(1981) "Report of Secretary of Defense Harold Brown to the Congress on the Fiscal Year 1981", Department of Defense Annual Report ,http://history.defense.gov/Portals/70/Documents/annual_reports/1981_DoD_AR.pdf, 29 Ocak 1980, (22.05.2016).

- Buzan B., Waever O., Wilde de J. (1998) “Security: A New Framework for Analysis”, Boulder: Lynne Reinner Publisher.
- Gilpin R. (2001) “Global Political Economy: Understanding The New International Economic Order”, Princeton: Princeton University Press.
- Jewish Virtual Library (2018) “U.S. Presidents&Israel: Quotes About Jewish Homeland&Israel”, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/presquote.html>, (20.05.2018).
- Matlock F. J.(2007) “George F. Kenan, 16 February 1904-17 March 2005”, Proceedings of the American Philosophical Society, 151 (2): 233-242.
- Mesjasz C. (2008) “Ekonomik Güvenlik”, Uluslararası İlişkiler, 5 (18): 125-150.
- Oran B. (2001) “Türk Dış Politikası: 1919-1980”, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- President Eisenhower’s Speech on the U.S. Role in the Middle East (1957), “Council on Foreign Relations”, <http://www.cfr.org/middle-east-and-north-africa/president-eisenhowers-speech-us-role-middle-east-eisenhower-doctrine-1957/p24130>, (21.05.2018).
- Rucker L. (2011) “Moscow’s Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947-1949”, Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Center for Scholars Working Paper 46, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_WP_461.pdf, (08.02.2019).
- The State of Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress (1980), “The American Presidency Project”, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079%20carter>, (22.05.2018).
- The Truman Doctrine (1947), “American Rhetoric”, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>, (20.05.2018).
- Yegorov O. (2017) “Why did the USSR help to create Israel, but then became its foe”, Russia Beyond, <https://www.rbth.com/history/327040-ussr-and-israel-from-friends-to-foes>, (08.07.2019).